

„ME EI TEA, MIS SEE ON, AGA ME OOTAME SEDA“

178
Intervjuu

VERONIQUE DURANDI JA JEAN-PIERRE OHLIGA
VESTLES HELI ALLIK.

Prantsusmaal maalilises Dordogne'is, mille vaated meenutavad lapsepõlves loetud muinasjuturaamatute illustratsioone, asub väikeses, kõigest kolmesaja elanikuga Borrèze'i külas üks imelik ja idülliline koht Bibliogîte – Les Pierres Dorées, mille nime on veidi raske tõlkida. Les Pierres Dorées on muidugi Kuldsed Kivid, aga Bibliogîte? Raamatumagala? Raamatuõömaja? Majalugela? Bibliovõõrastemaja? Lugemismajutus? Raamataturismitalu? *Bed and Bookfeast*? Lugeda ja magada? Ükski vaste ei sobi, aga igal juhul on see kaunis, väikese mäe jalamil asuv, korraga elegantne ja boheemlaslik-rustikaalne võõrastemaja, mis pakub ööbimist, vaikelu ja raamatuid. Selle eest hoolitsevad Veronique Durand ja Jean-Pierre Ohl, kes oma endised askeldused Bordeaux's – töö raamatupoes, õpetamine, kirjastamine – on selja taha jätnud ja elus uue lehekülje pööranud. Järgnev on lühidalt öeldes lugu sellest, kuidas siis, kui midagi pole, tuleb see välja mõelda.

HELI ALLIK: Palun rääkige kõigepealt lähemalt, mis see õieti on, mida te siin teete.

VERONIQUE DURAND: On tõsi, et ühe sõnaga, „mis“ see on, ongi öelda raske. Seepärast pidime selle sõna – *bibliogîte* – muuhulgas ka ise välja mõtlema, et midagi niisugust polnud enne olemas. Ja seepärast on seda ilmselt ka raske tõlkida. Juriidiliselt oleme me öömaja pakkuv majutusteenus. Inimesed broneerivad kas telefonis, meilis, Facebookis, Airbnb-s või siis kõige sagedamini Booking.com-is meie juurde majutuse ja tulevad siia pikemaks või lühemaks ajaks puhkama. Siin piirkonnas on palju kauneid matkaradu, väikese autosõidu kaugusel on armastatud külad ja linnad Rocamadour, Sarlat, Martel, Collonges-la-Rouge, Turelle, Autoire ja teised, kus leiab troglodüütide elupaiku, keskaegseid palverännukeskusi, lossikesi-aiakesi ja ka maailmakuulsad Lascaux' kaljujoonised. Meie väikese aiaga vanas maamajakompleksis, kus me ka ise elame, on külalistele kaks kõigi mugavustega elamispinda 4–5 inimesele läbi kolme korruse – vanas aidas „Grange“ ja otse meie eluhoone küljes „Cottage“. Aga kõigi tubade seinu katavad raamaturiiulid. Raamatud on loomulikult lugemiseks, aga soovi korral ka ostmiseks. Samas ei pea raamatutest välja tegema. Neid riioleid võib võtta ka kui ükskõik millise kodu ükskõik milliseid tavalisi raamaturiioleid – peaaegu nagu hubast, turvalist dekoratsiooni. Inimesed ei lahku küll peaaegu kunagi ilma ostmata vähemalt mõnda raamatut. Aga meie peamine eesmärk pole enam raamatumüük, vaid teatav uus sümbioos kõige selle vahel, mida me oskame, mida me tahtsime, mida meile vaja oli ja mida – nagu meile tundus – vajasid ka teised.

Millest selline ootamatu mõte alguse sai?

JEAN-PIERRE OHL: Töötasime mõlemad peaaegu kolmkümmend aastat raamatupoodnikena Bordeaux's. Mina olin kunagi õppinud ülikoolis inglise kirjandust, seejärel ostnud pisikese raamatupoe Bordeaux' eeslinnas ja olnud seal tegev omanikuna; siis müüinud selle ära ja tegutsenud sealsamas edasi, kuid palgatöölisena. Samuti õpetasin ma viimased viisteist aastat Bordeaux's Montaigne'i ülikoolis raamatukaubandust, kirjastasin vaikselt tekste ja kirjutasin ka ise. Veronique oli olnud aastaid legendaarses kesklinnas raamatupoes Mollat müüja ja seejärel letiülem-osakonnajuhataja. Aga meil oli mõlemal juba pikemat aega soov maale elama minna. Kuna mina kirjutan, siis soovisin ka, et mul oleks rohkem aega kirjutamiseks. Kõige tähtsam oli siiski see, et me tahtsime mõlemad olla endiselt raamatute keskel, aga ei suutnud enam kumbki taluda seda, mida raamatupoodniku amet endaga kaasa toob. Ühesõnaga pidime me välja mõtlema, kuidas jätkata raamatutega, aga nii, et maha jääks kõik ameti halvad küljed ja kaasa tuleks ainult head.

V. D.: Meil on olnud Jean-Pierre'iga erinevad kogemused, aga on asju, mida me näeme siiski üsna sarnaselt. Raamatupood kui selline on kolmekümne aasta jooksul, mis me mõlemad selles valdkonnas tegutsenud oleme, palju muutunud. See on nüüd tõepoolest äri. Loomulikult on see alati äri olnud, aga mulle isiklikult tundub, et mitte päris sellises mastaabis, et see kirjandust tapaks. Kasvab hiidfirmade surve müüa teatavaid asju teatavatel tingimustel, luua neile eeliseid, millel pole enam midagi pistmist kirjanduse enese sisu, vaid turunduslike kalkulatsioonidega; sättida esiplaanile konkreetsete kirjastuste väljaandeid, soovitada seda

ja mitte toda, müüa tootekirjandust – või ma ei teagi, kuidas peaks seda nimetama, ühesõnaga kirjandust, mille mõõdupuu on raha ja mitte kvaliteet. Ja isegi kui see pole hiidfirmade surve, siis mul on tunne, et on olemas asi, mida võiks nimetada „raamatupoodnike enesetsensuuriks“. Kalkuleeritud kesktee, julgete otsuste kartmine. Nii-sugune jutt ei üllata enam loomulikult kedagi, aga ise päevast päeva selle kõige sees olla ja sellele isegi kaasa aidata on teine asi. Prantsuse raamatingluse süsteemil, sellel kuulsal „raamatuketil“, on lugematuid häid külgi, kuid samal ajal on see tekitanud ka olukorra, kus valdav osa energiat läheb millegi käimas hoidmisele, mille algpõhjuse on inimesed tihti juba unustanud.

Mina olin suures raamatupoes osakonnajuhataja ja nägin asja seetõttu veel mitmest aspektist. Pidin tegema raamatutellimusi – näiteks 3000 eksemplari – täie teadmisega, et 2000 neist saadetakse kuue kuu pärast kirjastajale tagasi (taas üks Prantsuse süsteemi omapära, mis sellist tegutsemist tingib). Poes oli ka kaks üritust iga päev – ja needki olid osakonnajuhatajate organiseerida; neid kohtumisi tuli ka salvestada, ja ainult selleks, et pärast näha: kogu töö ja vaeva tulemus oli 15 vaatamist Youtube’is. Käisime ka kõikvõimalikel festivalidel ja kirjandussündmustel, mida Prantsusmaal on tõesti palju – Quais du Polar, Les Correspondances de Manosque, Salon du Livre de Paris, Étonnants Voyageurs de Saint-Malo ja nii edasi ja nii edasi, meil oli kaamera õlal ja me tegime autoriintervjuusid, mille saatust oli tegelikult jälle jääda internetiriivulitele tolmuma. Juhtkonna poolt saabus suuniseid mitte raisata aega poeruumis klientidega suhtlemisele – ja ometi on pikad vestlused ostja ja müüja va-

hel üks raamatupoe elu ja olemasolu alustalaid, või nii on see vähemalt olnud Prantsusmaal. Selle asemel tuli pühenduda Exceli tabelitele, tellimuslehtedele ja lõpmatule raamatute ümberpaigutamisele, et ärgitada ostjaid ringi ekslema. Kõik see oleks võinud ilmselt ka rõõmu valmistada, sest mahud justkui aina suurenesid, aga mina hakkasin järjest rohkem tundma ahistust ja kaotama silmist kogu oma tegevuse mõtet.

Ja teiselt poolt, lugeja perspektiivist vaadatuna ei näinud ma ka enam tervikut väga hästi. Tähelepanelikule lugejale ei jää näiteks märkamata, et noorteraamatud ilmuvad miskipärast varsti välja täiskasvanute osakonnas lihtsalt veidi teises kujunduses. Või et autorid ei julge enam grammatilist minevikku kasutada ja kirjutavad peamiselt olevikus. Või et lettidele ilmunud raamatud kaovad sealt järjest peadpööratavama kiirusega – neid ei müüda läbi, vaid nad asendatakse lihtsalt teistega. Või et agressiivne turundus kipub kirjandusliku kontakti juba eos hävitama. See on kõik keeruline seoste kompleks, aga igal juhul nägin mina aina kasvavat vastuolu – raamatuid tuli aina suurema hooga peale, aga püsilugejate hulk aina vähenes. Ja nende juuksed läksid järjest hallimaks. Ühesõnaga, selle kõigega hakkas järjest raskem olema. Pidime leidma sümbioosi, väljapääsu, mis lahendaks meie probleemid korraga mitmel väga erineval tasandil.

See sümbioos on tõepoolest huvitav. Kas te räägiksite veidi selle eripäradest?

J.-P. O.: Suures või isegi lihtsalt natuke keskmisest suuremas raamatupoes kipub letil olema teatav anonüümne valik, kus üritatakse korraga aimata tu-

ruloogikat, tulla vastu kõigile lugejaile ja samas teenindada kirjastusi. See on muidugi veidi utreeritud, aga kuidagi sinnapoole see asi tüürib. Meie raamatud siin on risti vastupidi ainult meie eneste pikendus, see on meie isiklik raamatukogu, mis sisaldab raamatuid, mis meile meeldivad, millest me tahame, et nad meil on. Seda nii täiesti otseses mõttes – need on raamatud, mis olid enne siiakolimist Bordeaux's meie isiklikus kogus ja mis nüüd enam meie siinsetesse eluruumidesse ära ei mahatunud – kui ka selles mõttes, et seal on soovitusi – meie endi soovitusi lugejale, aga ka raamatuid, mida kliendid ja sõbrad on meile soovitanud.

V. D.: Palju on inglise kirjandust, sest see on see, mida Jean-Pierre ülikoolis õppis ja mille prantsuse kirjandusest erinevaid kvaliteete – teatavat lihtsust ja otsekohesust, kuid samal ajal ka fantaasiarikkust – ta on alati armastanud. Seal on ka Jean-Pierre'i ja tema samuti kirjanikust hiljuti lahkunud venna Michel Ohli raamatud ja isegi üks köide nende ema Charlotte Ohli mälestusi, mille Jean-Pierre ise välja andis, sest see on tähtis osa meie elust.

J.-P. O.: See – ja taas Prantsuse raamaturinglussüsteemi eripärad – viib meid teise tähtsa asjaolu juurde: nimelt on meil müügiks ainult kasutatud raamatud ehk siis Prantsuse seaduste järgi see, mis on ilmunud rohkem kui kuus kuud tagasi ja millel erinevalt uuest raamatust, mille hinda on poeletil lubatud muuta kaanehinna vaid 5%, võib olla hind missugune iganes. Nii-siis on hinnad, nagu näha, madalad.

V. D.: See vabastab meid sundusest osta kirjastajatelt palju raamatuid korraga ja võimaldab valida vaid seda, mis meie südant kosutab; see annab meile ka vabaduse ühendada meeldiv kasulikuga, kolada jalutuskäikudel vanaraa-

matukaupmeeste juures, aidata varjust välja raamatuid, mis on ammu ilmunud ja millel pole kahjuks õnnestunud lavale pääseda, ja võtta vastu sõprade ja külaelanike raamatukaste.

J.-P. O.: Veel üks asi. Kuigi seda isegi veidi sakraliseeritakse, siis on tõepoolest Prantsusmaal läbi aegade olnud olemas väga tugev traditsiooniline raamatupoodniku-ostja suhe. Minul isiklikult on olnud klientidega väga kõrgel tasemel ja suure intensiivsusega aastatepikkusi suhtlusi, isegi kui me ei kohtunud kunagi väljaspool poodi. Mu raamatupoodnikuelu lõpuaegadel kipus see side ära kaduma. Aga siin on see tagasi tulnud, kusjuures kontekstis, mis *a priori* üldse seda ei oota. Võime külastajaga rääkida loetud Proustist aias basseini äärel või Dostojevskist keldris küttesüsteemi sisse lülitades. Täiesti juhuslikult ja spontaanselt.

V. D.: Mulle näib, et eripäradest rääkides pole päris tähtsusetu ka see mõtteline ruum, mis raamatute ja külaliskorterite ühendusest on tekkinud. Isiklikult minu meelest pole meeldivat tunnet, kui olla kellelgi külas ja seista pikalt tema raamaturiivi ees. Sa peaaegu nagu näeks teise inimese hinge. Nagu räägiks temaga, lihtsalt ta ei vasta sulle häälega. Ja raamatud seal asetuvad uude konteksti. Kokku moodustab see mingisuguse teistmoodi terviku, mille toimimist ma ise ka veel päris hästi sõnastada ei oska. Aga see töötab.

J.-P. O.: Muide, kui rääkida klientidest, siis tuleb öelda, et suures osas on need inimesed, kes meid teavad või teadsid otseselt või kaudselt. Paljud tulevad Bordeaux'st, kus me elasime ja töötasime. Armas on see, et paljud meie mõlema endised kliendid on meile siia järgi tulnud, kuigi Bordeaux on siiski 250 kilomeetri kaugusel. Tulevad ka

ametituvused – kirjastajad, endised kolleegid, raamatukoguhoidjad, õpetajad, toimetajad või siis inimesed, kes ei tööta otseselt raamatuga, aga keda see tõmbab.

Aga juhtub ka nii, et külastajad saavad lihtsalt looduse, matkaradade pärast või siis tahavad näiteks külastada midagi siin lähedal, mõnd festivali või kontserti; neil pole raamatutega pistmist, nad on meid üsna juhuslikult teavat tüüpi majutust otsides Booking.com-ist leidnud ja alles siin avastavad nad midagi riulilt ja lahkudes ostavad mõne raamatu kaasa. Isegi neid, kes ei tule raamatute pärast, lõpuks see ikkagi huvitab. Mõnes mõttes pakuvad need hetked kõige rohkem rõõmu. Niisiis – külalistel kas on juba seos raamatuga olemas, või siis see ikkagi tekib. Läbilõige klientidest võib olla üsna heterogeenne, aga raamat annab sellele mingi ühtsuse – kuidagi seob.

V. D.: Mulle tundub, et reklaamiga on samuti nii traditsioonilise raamatupoe kui ka traditsioonilise majutusasutusega võrreldes teisiti. Bibliogîte'il on Facebooki konto, aga seal me ei räägi raamatutest ega ka isegi mitte eriti majutusest. Seal on esikohal maastik, väikesed mängud, raamatud kui niisugused, tähendab, nende sisu, ja mitte see, mida me nii-öelda müüme – ühesõnaga see, mida võiks nimetada meeleoluks, taustaks, sooviks, unistuseks või millekski muuks üsna abstraktseks ja hoomamatuks. Meil on olnud selle kanali kaudu ka broneeringuid, aga otse me seal ei ütle, et pakume seda ja seda teenust ja müüme seda ja seda – või kui, siis haruharva. Ja pigem siis nii, et seegi oleks mingi mõtte või meeleolu pikendus, pisike lisandike, allharu, ja mitte vastupidi.

Ma pole väga suur ega osav Facebooki kasutaja ja erilisi nõkse mul

pole, aga seda olen ma kusjuures tähele pannud, et teataval kellaajal reageeritakse meie postitustele rohkem, need on need nii-öelda tühjad tunnid, kui inimesed on hommikul metroos, päeval lõunapausi ajal, õhtupoolikul, kui saabub aperitiivikellaaeg, võib-olla nädalavahetusel – ühesõnaga hetkel, kui inimesed justkui ootavad midagi nimetut oma ellu. Vahel on mul tunne, et see ongi see tasand, kus me tegelikult töötame.

Meil on ka väike blogi ja ma olen mõelnud sinna raamatutuvustusi teha, aga ausalt öeldes hästi ei suuda. Sest raamatupoes tööl olles pidin neid tegema nii palju, tihti pidžamas pühapäeva hommikul, et ikka kõigega valmis jõuaks. See võtab liiga palju jõudu ja lugemiseks ei jää niimoodi üldse aega. Ja kui päris aus olla, ma ei taha enam mingil viisil reklaami ja raamatut kokku panna. Tõsi, raamat on endiselt fantaasiate allikas. Siin-seal on see muutunud lihtsalt dekoratiivseks elemendiks, ma olen sellest täiesti teadlik – on palju Instagrami kontosid, kus raamat on vaid kohvitassi ja liniku värvi järgi valitud lisandus fotodel, või riidepoeaknaid, kus väljaanded on šikkiks kujunduselemendiks, mis peavad looma teavat õhustikku. Ja kusagilt otsast teen ma ju sama. Aga ma mõtlen, et kui sellega siiski kaasneb mingi teine dimensioon või siis pinnas, kuhu raamatutel on hea kukkuda, las siis nii olla. Kui see kellegi päriselt mõne raamatuni viib, on hästi.

J.-P. O.: On muidugi täiesti selge, et see, mida me siin teeme, on luksus, meie põhitulu ei tule raamatute müügist. Aga nagu sai juba öeldud, meie eesmärk oli kõik oma elu aspektid ümber seada ja meie jaoks oli just selline olemisvorm õige lahendus.

Aga kas te olete pörkunud ka mingit laadi raskustele? Või teistpidi, kas see, mida te teete, oleks võimalik ka kusagil mujal? Kas igaüks võiks sama teed minna? Või on siiski teil midagi, mida teistel pole?

J.-P. O.: Naljakas, aga raskusi otseselt nagu ei oskagi nimetada. Kuid see tuleneb kohe sellestasamast äsja mainitud asjaolust, et meie eesmärk ja lähene mine on veidi ebaharilikud. Samuti on meil paljude asjadega vedanud või on olud juba enne olnud niisugused, mis on meie praegust ettevõtlus- ja elukombinatsiooni soosinud.

V. D.: Meie hindamatu ja unikaalne kapital – kui sellist sõna nüüd kasutada – on, nagu juba sai öeldud, nii otseses kui kaudses tähenduses meie endised kliendid ja laiemalt kõik eluteel kohatud raamatuinimesed. Aga mina saan lisaks töötada osaajaga kohalikus raamatukogus, Jean-Pierre käib endiselt kord nädalas Bordeaux' ülikoolis raamatukaubandust õpetamas – kus ta muide on üles kasvanud terve põlvkonna kultuurikorraldajaid, kes samuti siia satuvad. See aitab tagada majanduslikku stabiilsust, mis ka ei juhtuks. Kolmandaks asume me väga armastatud turismitsoonis. Samal ajal on ka nii, et inimesed, kes tulevad puhkama maale, kipuvad rohkem lugema kui need, kes lähevad mere äärde. Koroonapandeemia ja kõik sellega seonduv muidugi lõi palju plaane sassi. Aga teisalt tekitas see ka olukorra, kus meile jõudis rohkem inimesi, kes enam välismaale ei saanud reisida. Kasvas ka vajadus privaatse puhkusepaiga järele.

J.-P. O.: Ning veel tuleb öelda, et ostsime selle maja, sest müüsimise Bordeaux's oma elamise. Meil oli väike rahasumma. Hiigelsuuri võimalusi meil siiski polnud ja väga laialdast ehitust me poleks saanud ette võtta. Aga kuigi

siinne majapidamine oli üsna lihtne, olid endised omanikud siiski juba väiksel viisil majutusteenust osutanud. Nii et ruumide põhiplaani me ei pidanud muutma ja tegime vaid pisemaid remonditöid. Alguses tahtsime muide avada öömaja selles stiilis, mida Prantsusmaal nimetatakse *chambres d'hôte* iks – see võiks olla enam-vähem Inglismaa *bed and breakfast*'i vaste, ühesõnaga öömaja, kus pakutakse külalistele ka hommikusööki. Aga üsna ruttu saime aru, et see hakkas liialt meie oma elu segama. Varustanud külalispinnad vajalike köögi-seadmetega ja võimaldades elanikele täieliku autonoomsuse, saavutasime ideaalse tasakaalu.

Ja veel kord. Elatumine raamatümüügist pole meie põhieesmärk. See muudab kõik.

Olete nüüd palju rääkinud, kuidas muutusid olud teie jaoks professionaalses ja elukorralduslikus plaanis. Aga kas teie suhtes raamatuga on nüüd samuti midagi teisiti? Ma mõtlen, päris isiklikul tasandil.

J.-P. O.: Kindlasti. Kokku ilmub Prantsusmaal igal aastal 50 000–60 000 uut raamatut, ilukirjandust võib-olla 20 000. Kui töötad raamatupoes, niikuinii ei jõua sa eales kõike lugeda. Osa teoseid lükkad kõrvale, sest tead, et need ei müü, teised, sest ei meeldi. Loomulikult tekkib aja jooksul kirjutajaid, kellest juba tead, et neid võib usaldada, ja müügiesindajaid, kellega sul on head suhted ja kes ütlevad sulle, et see ja see müüb, aga see ja see võiks sulle endale meeldida. Ühesõnaga, sa justkui siiski mingil määral orienteerud ja sul on teatav vabadus. Aga ikkagi hakkad lõpuks isegi ebateadlikult oma maitset kujundama vastavalt

publiku soovile – näiteks siiski ei loe raamatut, mida ei saada poes kindel müügiedu. Või siis keskendud raamatutele, mis on enam-vähem, aga mis sügaval südames sulle endale ei meeldi. Kui sellest sunnist vabaned ja muutud tavaliseks lugejaks – küll teatava kogemusega tavaliseks lugejaks, aga siiski – ja loed jälle, mida tahad, on see tohutu vabanemine.

Teine asi, mina tahtsin rohkem aega ka ise kirjutamiseks ja seda ma sain. Ma ei kirjuta rohkem kvantitatiivselt, aga see toimub palju paremates tingimustes. Ja mulle endale tundub, et sõnade kvaliteet on teine, sest mul on rohkem aega neile mõelda. Kui ma tahan minna jalutama või rattaga sõitma, ma teen seda. Ja kirjutan mõnel teisel hetkel – siis, kui tahan. Sõnad tulevad nüüd justkui mingist teisest kohast.

V. D.: Jah, nõus, poes ma ei teadnud enam, mis mulle meeldib. Lugesin, mida peab, katsusin lihtsalt endale siendada, et see või too asi on hea. Siin on aga minu käeulatuses taas puhas lugemisrõõm. Nüüd loen, nagu ma lugesin viieteistkümnenda aastast. Ja kui mulle mõni raamat ei meeldi, siis ma enam ei kohusta end. Enne sundisin end talle võimalust andma, lootsin, et miski päästab ta. Võib-olla on tegu ka vananemisega, mis on samuti teatav vabanemine. Võib-olla need kaks asja toimivad koos. Kuid tõesti, suhe raamatuga on muutunud.

Aga, Jean-Pierre, sina õpetad endiselt Bordeaux's. Mida sa oma üliõpilastele ütled?

J.-P. O.: Ma õpetan ülikoolis raamatukaubandust. Niisiis ma jätkan

õpetamist, nagu ma oleks ikka traditsiooniline professionaal, ja ma õpetan kõikvõimalikke ameti põhialuseid – juriidika, „raamatukett“, levitaja, müüja, toimetaja, kirjastaja, igapäevased ülesanded, raamatupidamine, matemaatika. Muu hulgas ja juhuslikult võin rääkida ka sellest, mis ma ise nüüd teen, aga ennekõike pean neid siiski harima klassikalise raamatupoe tööks, tähendab, andma neile tööriistad ja vahendid, et nad seda ametit pidada oskaks.

Aga sinu enda kogemuse ja selle vahel, milleks sa neid valmistad, on ju suur erinevus?

J.-P. O.: Eile oli esimene tund, kus ma ütlesin, et ma pole enam raamatupoodnik, sest mulle ei meeldinud see ja see, aga siiski ma pidasin seda ametit kolmkümmend üks aastat, sest mulle meeldis see ja see. Ma ei saa neile rääkida, et nende tulevik on kõik üleni ilus, huvitav ja helge ning et nende päevad mööduvad intelligentsete inimestega raamatutest vesteldes. Samas püüan neid siiski suunata arusama poole, et raamatupood kui selline võiks olla meeldivam ja mõjutustest vabam.

Ühesõnaga, ma pean muidugi õpetama traditsioonilisi teadmisi, et üliõpilastel oleks põhioskused. Aga ma õpetan neile ka seda, et raamatupoodki võib kesta ajada, et kõige tähtsam on ikkagi lähtuda selle algsest ideest – raamatud ja inimesed kokku viia. Kui vanad vormid ei sobi, tuleb uusi asemele otsida. Raamatupood kui selline ei saa kaduda. See võtab ilmselt mingi uue kuju. Me ei tea, mis see on, aga me ootame seda.